

Göncz László

Nemzetiségi és anyanyelv-használati jogok Szlovéniában

A trianoni békeszerződés mintegy 22 ezer magyar nemzetiségű polgár elcsatolását szentesítette a történelmi Vas és Zala vármegyéktől, és az újonnan létrehozott délszláv állam szlovéniai részéhez csatolta őket. A határszakasz ebben a térségben sajátos, számos vonatkozásában véletlenszerű szempontok alapján alakult, azonban ez nem változtat a végső döntés lényegén. A két említett megye elcsatolt részeiből jött létre az ún. Muravidék, amelynek területe kb. 910 négyzetkilométer, és 1921-ben – már a jugoszláv népszámlálás adatai szerint – lakosainak kb. egynegyede vallotta magát magyar nemzetiségűnek (ez az arány jelenleg már csak 7-8%). Földrajzi, illetve néprajzi tekintetben Muravidék magyarlakta részét északon néhány őrségi falu, valamivel délebbre a göcseji nyúlványok, Dobronak nagyközségtől délre a Hetés néprajzi tájegységnek kb. a fele, valamint a történelmi Alsólendva környékén az ún. Lendva-vidék képezi. Ennek alapján megállapítható, hogy a térségre, a szélesebb régióra is jellemző göcseji-hetési-őrségi tárgyi néprajzi és folklór hagyományok (motívumok) a jellemzők.

A muravidéki magyarságnak az elcsatolás után számos nehézséggel kellett szembenéznie, amelyek a későbbiek során – közvetve vagy közvetlenül – jelentős mértékben hatottak a nemzeti tudat alakulására, a magyar nyelv helyzetére. Szükséges megemlíteni, hogy közvetlenül a kisebbségbe taszítás után a Mura mentéről majdnem teljes egészében kitelepült vagy kiűzték a magyar értelmiséget. További fontos jelenség, hogy az ún. földreform során felosztásra kerülő nagybirtokból – 1921 után – kizárólag azok részesülhettek, akik nem vallották magukat magyar nemzetiségűnek. Ezekből a földekből bőségesen kaptak az ide irányított telepések (kolonisták), akikből önálló településrészek szerveződtek, de önálló falu is keletkezett a betelepítések során. Goricia környékéről, Isztriából (abban az időben mindkét vidék Olaszországhoz tartozott), valamint közelebbi szlovén vidékekről jöttek a telepések. Ma már köztudott tény, hogy az egykori hatalom asszimilációs szándékkal alkalmazta ezt a módszert, amely mindkét közösségnek – az őshonos magyarságnak és a betelepítetteknek egyaránt – óriási gondokat okozott, számos konfliktushelyzetet idézett elő.

A nemzetiség szempontjából két objektív jellegű negatív tényezőről is szólni kell. A muravidéki magyarság nemzeti identitásának és anyanyelvének megőrzése szempontjából a kisebbséggé válás kezdetétől nehézséget jelentett a kis közösség ténye, ami eleve belső korlátokat szabott nemzet-tudat-kinyilvánítás folyamatának. A másik tényező arra vonatkozik, hogy Muravidék területe az I. világháború után gazdaságilag objektíve fejlettebb közeghez került, mint az anyaország volt (a ma Szlovéniához tartozó, egykori osztrák területek az Osztrák-Magyar Monarchia fejlettebb tartományai közé tartoztak), amelynek a későbbiek során az lett a következménye, hogy a muravidéki magyarság egyre inkább azonosult a szlovén értékrendszerrel, ám ez egyúttal mély értékrendszerválságot eredményezett. Ezt a válságot az ötvenes-hatvanas évektől súlyos nemzettudat-válság követte, amikor a muravidéki magyarság nemzeti tudatába komoly zavarok keletkeztek.

Muravidék elcsatolásában fontos szerepe volt néhány szlovén érzelmű katolikus pap működésének. Így érthető, hogy a későbbiek során a vallás egyre kevésbé tudott találkozni a mu-

1 tudomány és társadalom

rapidéki magyarság nemzeti megmaradásának érdekeivel. Magyar nyelvű vallásgyakorlás a magyarlakta vidéken a római katolikusok számára ugyan egészen máig rendszeresen volt, illetve van, azonban ez még nem hat lényegesen a nemzeti tudat és az anyanyelv pozitív alakulására. A magyar és szlovén hívők között tehát nincsenek nemzeti jellegű feszültségek, mivel az egyház kimondottan csak vallási célokra és feladatokra koncentrál. A muravidéki magyarság döntő többsége ma is római katolikus vallású, azonban az őrségi falvakban, valamint Szentlászló környékén élnek kis számban evangélikusok, illetve reformátusok. Az evangélikusoknak magyar lelkészük nincsen, a reformátusok istentiszteleteit magyarországi lelkészek látják el. A művelődés terén a térségben mindig élénk műkedvelő (amatőr) tevékenység zajlott. A két világháború között azonban e téren is sajátos diszkriminatív eljárásokra került sor. Például, ha a magyar színjátszó csoport egy magyar színdarabot kívánt bemutatni, akkor a szereplőknek egy művet szlovén nyelven is meg kellett tanulniuk, még ha nem is tudtak egy szót sem szlovénül.

A két világháború között a muravidéki magyarság oktatását formálisan anyanyelven is megszervezték, de a gyakorlatban a következetlenség és a magyar pedagógusok hiánya ezt számos esetben ellehetetlenítette. Így már a húszas évek közepétől sem beszélhetünk ténylegesen magyar oktatásról, majd a magyar nyelvű oktatást 1939-re teljesen felszámolták. Ám ekkor még – minden említett negatívum ellenére – a muravidéki magyarság nemzettudata nem tört meg. A „bomlasztási folyamat” azonban megkezdődött. Azt ugyanis határozottan állíthatjuk, hogy az I. világháború után kisebbségbe került kárpát-medencei magyar közösségek közül a délszláv-, azaz a Szerb-Horvát-Szlovén Királysághoz csatolt területen gyakoroltak legerőteljesebb, számos esetben állami dekrétumokkal, törvényekkel alátámasztott asszimilációs politikát. A magyarság azonban akkor még reménykedett valamilyen igazságtételben, a trianoni békeszerződés legalább részbeni revíziójában.

A szlovén kisebbségpolitikában radikális változásokra csak az 1960-as évektől került sor. Ekkor kezdték kiépíteni az ún. pozitív diszkrimináció (kisebbségi többletjog) elvére épülő nemzetiségi politika alapelemeit, amelyet – politikai és jogi szempontból egyaránt – az 1974-es szlovén köztársasági alkotmány szentesített. E folyamat létrejöttének több fontos oka volt, amelyek összefonódása, egymást erősítő szerepe nyilvánvaló. Elsőként talán az, hogy már az ötvenes években jelentős szerepet kapott a nemzetközi politikában a nemzeti, faji, vallási és egyéb gyűlöletet szító megnyilvánulások megelőzésének a gondolata. Az akkori (ugyan demokratikusnak aligha mondható, de szocialista eszméket valló) Jugoszlávia legfejlettebb köztársaságában, Szlovéniában a szövetségi átlagnál jelentősebb figyelmet szenteltek az őshonos nemzeti kisebbségek jogainak rendezésére, amit számos politikai nyilatkozatban, pártdokumentumban is kifejezésre juttattak. Ezt – az egypártrendszer antidemokratikus volta ellenére – nagymértékben befolyásolta Szlovénia viszonylag fejlett politikai kultúrája, de azt is szükséges hangsúlyozni, hogy a szlovén politikusok már akkor jól felmérték a nemzetközi helyzetet. Ugyanis a kisebbségi jogok biztosításával jelentős „politikai tőkét” kovácsolhattak, ami később, a kilencvenes évek elején bekövetkezett önállósulási folyamatában, Szlovéniának jól kamatozott. Másik oknak tekinthető, hogy az őshonos olasz és magyar közösségek létszáma összesen sem haladta meg az akkori Szlovén Köztársaság lakosságának 1%-át, tehát a kisebbségvédelmi rendszer kiépítése viszonylag kis költséggel járt. S végül a szlovén nemzet számára fontos volt e téren precedenst teremteni, hogy ezzel hathatósabban segíthesse a határon túl élő szlovénok ügyét Ausztriában, Olaszországon és másutt.

A kisebbségi többletjog-rendszerre épülő nemzetiségi politika lényege abban rejlik, hogy az oktatás, a kultúra, a tájékoztatás terén, valamint az anyaországgal kialakított kapcsolatokban az adott nemzetiség speciális lehetőségekkel rendelkezik, amelyet az állam – közvetlenül

az állami költségvetésből – anyagilag is támogat. Az őshonos nemzeti kisebbségek létrehozhatták saját érdekvédelmi szervezetüket, amelyek bekapcsolódtak az önkormányzati intézményrendszerbe. Ezek az érdekvédelmi szervezetek (ma nemzeti közösségeknek, illetve kisebbségi önkormányzatoknak nevezzük őket) létrehozták a muravidéki magyarság kulturális és tájékoztatási intézményeit, valamint társalapítói a Muravidéken meghonosodott kétnyelvű iskoláknak. A magyar nyelv formálisan – a törvény által meghatározott területen – egyenrangú állami nyelvnek számít, ami a gyakorlatban persze következetesen nem valósítható meg. A nyolcvanas évek végén a kisebbségi jogok kiegészültek, így az őshonos nemzetiségek állandó országgyűlési képviselői helyhez jutottak, amelynek betöltésére kizárólag a nemzeti közösséghez tartozóknak van szavazati joga. Az önkormányzati szervezetekben is helyet kaptak az ún. külön státusú nemzetiségi képviselők. Emellett minden önkormányzat területén (jelen pillanatban öt ilyen van) magyar nemzeti tanácsok működnek, amelyeknek képviselőit az általános helyhatósági választások alkalmával választják. Ezek a nemzeti tanácsok – saját soraikból – választják meg a legfelsőbb muravidéki magyar testületet, a Muravidéki Magyar Önkormányzat Közgyűlését. A nemzeti tanácsok (önkormányzati szinten) és a muravidéki magyar önkormányzat (általános kérdésekben), mint ahogy a nemzetiségi országgyűlési képviselő is az országgyűlés keretében, a nemzetiségi oktatás, kultúra és tájékoztatás terén vétójoggal rendelkeznek. A kultúra terén a muravidéki magyarság tevékenységét ma a lendvai székhelyű Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet koordinálja és segíti.

Az elméleti szinten ideálisnak és precedens jellegűnek minősíthető rendszer a gyakorlatban persze csak részben valósulhat meg, amit egyrészt a velünk közvetlenül együtt élő többségi nemzet tagjainak „nemtetszései”, toleranciájának korlátjai, másrészt a kis magyar közösségen belül bekövetkező öntudatzavarok, valamint az ezzel összefüggő, még az egypártrendszer időszakából származó beidegződések hátráltatnak a leginkább.

A Szlovén Köztársaság alkotmánya három nemzetiségi, illetve etnikai közösségszokról rendelkezik: az őshonos magyar és olasz közösségekről (I.), a romákról, mint etnikai csoportról (II.) és egyéb nemzeti kisebbségekről (III.). Az utóbbiak alatt a 20. század második felében, az ún. második jugoszláv érában Szlovénia területére – főleg gazdasági migrációként – letelepedett délszláv és más etnikumokat kell érteni, amelyek szétszórtaan élnek az ország egész területén, és az összlakosságnak mintegy 10%-át alkotják. Az őshonos nemzeti kisebbségekre vonatkozó alkotmányos jogvédelem az utóbbiakat nem illeti meg; esetükben bizonyos fokú kulturális jogok szavatolásáról beszélhetünk csupán. Meg kell említeni, hogy ebből az utóbbi időben egyre több konfliktus származik.

A Szlovéniában élő magyarság túlnyomó többsége (mintegy 80-85%-a) a Muravidék ún. nemzetiségileg vegyesen lakott területén él. A szlovén kisebbségvédelmi modell keretében létrejött többlételemrendszer az önkormányzatok statútumaiban megállapított területre vonatkozik, tehát nem a Muravidék egészére, és még kevésbé az állam egész területére. Fontos azonban hangsúlyozni, hogy a nyelvi jogokra vonatkozó rendelkezések nem kizárólag a kisebbségi modellből eredő kérdésekre vonatkoznak. A magyar közösség kisebb hányada (bő 15%-a) Szlovénia néhány nagyobb városában, valamint az egykor a történelmi Magyarországhoz tartozó Mura mente egyéb, abszolút többségben szlovénok lakta településein él.

Amint már említettük, ellentmondásos kép alakulhat ki az érdeklődőben, ha párhuzamba állítja a 20. század hetvenes éveit kibontakozó magas fokú szlovéniai kisebbségvédelmi rendelkezéseket a muravidéki magyarság lélekszámának erőteljes fogyásával. Ezzel kapcsolatosan két jelenségre fontos utalni. A muravidéki magyarság nagyon kis közösség, ami már eleve magában hordja az erőteljes fogyást, a nagyobb közösségeknél kisebb mértékben észlelhető beolvadás veszélyét, továbbá a Trianon utáni időszak magyarellenes hangulata (egészen

1 tudomány és társadalom

az ötvenes évek végéig, amikor viszont a „vasfüggöny” zárta el hermetikusan a közösséget anyanemzetétől) mély nyomokat hagyott a Mura mentén élő magyar közösség nemzeti tudatában. A természetes asszimiláció és a 20. század első felének kisebbségellenes intézkedései mellett a muravidéki magyarság fogyásának egyik „melegágya” a vegyes házasságokban kereshető. Ezek a muravidéki magyarság esetében, az 50 éves kortól fiatalabb népesség vonatkozásában már meghaladják az 50 %-ot. Az ilyen házasságokból kikerülő gyermekek döntő többsége (kb. háromnegyede) a többségi nemzethez tartozónak vallja magát. A magyar nyelvet még valamilyen szinten beszélik, azonban annak tökéletesítésére különösebben nem töreksenek. Az erőteljes fogyás másik oka a fiatal lakosság elköltözése a vidékről Szlovénia különböző városaiba, ráadásul az elköltözött rétegen belül az értelmiségiek aránya nagyon magas. Számukra a kisebbségi jogvédelem gyakorlatilag alig érvényesül, beleértve a magyar nyelv használatának jogi lehetőségeit is.

Ami a magyar nyelv használatának jogi helyzetét, valamint az elvi rendelkezések gyakorlati megvalósítását illeti, már említettük, hogy a magyar nyelv formálisan – a törvény által meghatározott területen – egyenrangú állami nyelvnek számít. A szlovén alkotmány 11. cikkelye ezzel kapcsolatosan a következőképpen rendelkezik: „Szlovéniában a hivatalos nyelv a szlovén nyelv. Azon községek (értsd: önkormányzati egységek) területén, ahol az olasz vagy a magyar nemzeti közösség él, az olasz vagy a magyar nyelv is hivatalos nyelv”.

E kiváló megfogalmazás után azonban eljátszhatunk a gondolattal, hogy tényleg egyenrangú-e, azaz hasonlóan érvényesül-e a magyar nyelv a többségi szlovén nyelvvel a Muravidék nemzetiségileg vegyesen lakott területein? Fogalmazhatunk másképpen is: mit jelent valójában az anyanyelv használatához való jog a tényleges nyelvi státus szempontjából? A felszínes elemző is rövid idő alatt levonhatja a következtetést, ami Szlovéniában a magyar nyelvet illetően hátrányos állapotot tükröz. Egy nyelv tényleges érvényesülése ugyanis az adott társadalmi közegben fejezi ki annak státusát. Legalább olyan fontos szerepe van a tényleges nyelvhasználatnak, mint a jogi normarendszerbe ágyazott rendelkezéseknek. Aligha tévedünk, ha megállapítjuk, hogy az alkotmányból, illetve egyéb törvényekből és rendeletekből származó nyelvi egyenlőség konkrét kérdésekben alig valósul meg következetesen. Bizonyos eltérést az említett megállapítástól csupán a magyar nemzetiségi kultúra és tájékoztatás jelent, azonban az semmiképpen sem elegendő a helyzet általános javításához.

Az államigazgatásban és a közigazgatásban, valamint az igazságszolgáltatásban a magyar nyelv használata inkább szimbolikus, ténylegesen csak elvétve fordul elő. Ez egyaránt vonatkozik a különböző testületek, szervek és szakintézmények munkájára, valamint az egyéni ügyintézésre. Az utóbbi esetben sajnos egyre inkább a korábban említett közömbösség tapasztalható, amikor a magyar nemzetiségűek (főleg a negyven évnél fiatalabb korosztály) következetesen a többségi nyelven kommunikál. Sajnos, az is gyakori jelenség, hogy a hivatalnok nem bírja a magyar nyelvet, és mivel magyar párbeszéd spontánul nem alakulhat ki, az ügyfél már eleve a szlovén nyelvhez folyamodik. A hivatalnok – akinek formálisan kellene ismerni a magyar nyelvet, illetve tolmáccsal kellene rendelkeznie – számos esetben a legkülönbözőbb okokra hivatkozik, hogy elhárítsa a magyar nyelv használatának lehetőségét. Sajátos helyzet idéz elő, hogy az önkormányzatok területén, ahol a magyar közösségek élnek, egynyelvű szlovén településekből is akad néhány, így arra még formálisan sincsen esély, hogy a különböző tisztségekre igényt tartó szakemberek csak a magyarokból, illetve magyarul is tudókból kerüljenek ki. Ennek megfelelően jelennek meg a pályázati hirdetések is a különböző tisztségekre. A bírósági eljárások során – első és másodfokon egyaránt – az ügyfélnek jogában áll használni anyanyelvét, ez azonban általános emberi jognak tekinthető, így semmiképpen sem a kisebbség-, illetve anyanyelvvédelmi modell következménye.

Más lapra tartozik, hogy a többnemzetiségű területen a 21. század elején olyan társadalmi miliő létezése lenne indokolt, amelyben a Mura mentén történelmileg őshonos magyar nyelv és kultúra minden különösebb intézkedés és törvényes előírás nélkül érvényesül. Azonban – amint arra már korábban utaltam – egy ilyen régió létrejöttének a 20. században nem voltak meg az objektív feltételei. Ebből adódóan felemás megoldások alkalmazásához kell folyamodni. Mivel Szlovéniában az elmúlt negyven esztendőben a kisebbségi jogvédelem pozitív irányt vett, a szint megtartása állami érdeknek is tekinthető. Ugyanakkor a Mura mentén kialakult történelmi helyzet nem tette lehetővé a magyar nyelv olyan szintű érvényesülését, amint az pl. a tengeremelléken az olasz nyelv esetében megvalósult.

Már hangsúlyoztuk, hogy a Muravidéken csak korlátozott mértékben beszélhetünk kétnyelvűségről. Ez leegyszerűsítve azt jelenti, hogy a nemzetiségi közösséghez tartozó, valamint a magukat ugyan szlovénnek valló, azonban vegyes házasságból kikerülő egyének bírják mindkét nyelvet. A többségi nemzet tagjai, azaz a szlovének esetében ez inkább kivétel. Arra is utaltunk, hogy a magyar nyelv ismeretének a szintje a magyarok körében is nagyon eltérő, hiszen számos szituációt ismerünk, amikor a kisebbségi közösséghez tartozók a kommunikáció során a szlovén nyelvhez nyúlnak. Mindezek után szabadjon élni egy rövid történelmi visszatekintéssel. A példa a Mura mentéről, illetve az ún. nyugat-pannon régióból származik. A 19. század közepén az említett térségben ötvenezer főt meghaladó szlovén nemzetiségű lakos élt a történelmi Vas és Zala vármegyék területén. A kisebbségek és etnikai csoportok nyelvhasználatát 1848 előtt a legjobb esetben is csupán a szokásjog határozta meg, pontosabban a mindenkori államhatalom a tényleges helyzetből adódóan próbálta – természetesen a kor szellemének és lehetőségeinek megfelelően – megoldani a kérdést. Magyarán, az említett szlovén lakosság nyelvhasználatát törvény vagy jogszabály csak nagyon minimális szinten rendezte, akárcsak a többi magyarországi nemzeti kisebbségét is. Hasonló vagy még rosszabb volt a helyzet a korabeli Európa többi államában, eltekintve egy-két kivételtől. A rendezetlen jogi állapottól függetlenül a szlovén lakosság legalább 90%-a a korabeli feljegyzések és a különböző jellemzések szerint az államnyelvet nem beszélte, ami akkor részben a magyar, illetve a korszak első szakaszában még a latin és a német volt.

Az említett állapotot nyilván több tényező befolyásolta, azonban megállapítható, hogy a viszonylag kis lélekszámú Vas és Zala megyei szlovénység bizonyos fokú anyanyelvi státussal rendelkezett. Saját anyanyelvének gyakorlását a társadalmi és a hétköznapi életben szinte semmi nem korlátozta. Fontos hangsúlyozni, hogy a 19. század közepétől az I. világháború végéig a szlovénok lakta vidéken tevékenykedő magyar származású hivatalnokok, tisztviselők (tanítók, jegyzők stb.) és a papok megtanulták a kisebbség nyelvét. A szlovén falvak a korabeli nyugat-dunántúli térségben viszonylag jómódú településeknek számítottak, tehát a gazdaság fejlettségi szintje mindenképpen befolyásolta a nyelv státusának alakulását is. Ezt a feltételezést részben a mai szlovén tengeremellék példája bizonyítja, hiszen az olasz nyelv presztízse – a magyarral ellentétben – még mindig erős, bizonyos értelemben a többségi nemzet nyelvénél is erősebb. Természetesen e jelenséget elsősorban Olaszország gazdasági ereje és az olasz nyelv, mint világnyelv jellege befolyásolja, azonban az olasz nemzetiségű lakosság fejlettségi szintje, gazdasági ereje is hat bizonyos fokig anyanyelvük státusára.

A 20. század különböző politikai és egyéb megpróbáltatásai, tragédiái nagymértékben hozzájárultak ahhoz, hogy a magyar nyelv presztízse a Mura menti térségben alulmaradt a többségi, szlovén nyelvvel szemben. Megállapítható, hogy a magyar nyelv a többségi nemzet körében távolról sem éri el azt az érdeklődési szintet, amire egy többnemzetiségű és nyelviileg plurális közegben feltétlenül szükség lenne. Ha a magyar közösség névhasználatát tartjuk szem előtt, számos negatív, sztereotíp beidegződést és rendellenességet tapasztalunk. Nehéz meg-

1 tudomány és társadalom

magyarázni, hogy a magyar közegben miért ragaszkodnak többen a nem magyar hangzású, illetve változatú névhasználathoz, hivatkozva különböző formalításokra. Ahhoz nem fér kétség, hogy hosszú évtizedek során színmagyar családok neveit eltorzítva, szláv-szlovén formában jegyezték be. Az még valamennyire érthető, hogy nem mindenki veszi a fáradságot, és anyagilag sem hajlandó áldozni azért, hogy magyarként a nevét magyarosítsa, az azonban már komoly nemzettudat-zavart jelent, ha a hivatalos változatra hivatkozva nem használjuk a nevünket.

A probléma kapcsán azt is szükséges hangsúlyozni, hogy az elmúlt mintegy két évtizedben a magyar nyelvoktatás terén, és egyéb területeken is, jelentős erőfeszítéseket tettek a helyzet javítása érdekében. Látszólag tapasztalható eredmény, hiszen amennyiben csak egy szűk területnél maradunk, pl. fiataljaink sikeres szerepléseinél a különböző versenyeken, vetélkedőkön, akkor akár elégedettek is lehetnénk. A gond azonban ott kezdődik, hogy nem a 3-5, esetleg 10% kimagasló teljesítményre képes fiatalból kell/szabad kiindulni, hanem az átlagból; e tekintetben viszont már távolról sem ennyire kecsegtető a helyzet. Komoly nehézségek észlelhetők a magyar nyelvet, mint második nyelvet tanuló, magyarul gyakorlatilag alig beszélő csoportokban, amikor a képzési ciklus befejezése után nem kevesen szemrebbenés nélkül kijelentik, hogy ők a magyar nyelvet nem beszélnek, és nem is értik. Természetesen az ellenkezőjére is adódik példa, azonban a pozitív esetek száma többszörösen alulmarad a magyar nyelvet nem beszélőkkel szemben.

Az elmondottak alapján összefoglalható, hogy a magyar nyelv státusa a Muravidék nemzetiségileg vegyesen lakott területén nem egyenrangú a szlovén nyelvvel, s ez megannyi problémát okoz a hétköznapi életben és a magyar nemzeti tudat megőrzése szempontjából. A törvények előírásai fontosak, ám a rendelkezések gyakorlati megvalósítását számos akadály nehezíti. A jogi megoldások tökéletesítésére a jövőben is szükség lesz, azonban csak ettől jelentős eredmény aligha várható. Csak a magyarul beszélő népcsoport önazonosság-tudatának fejlesztése és a kisebbségi sors tudatos felvállalását erősítő attitűd javulása esetén reménykedhetünk előrelépésben.

Bor-ikon